

Stiftelsen Hörjelgården

Verksamhetsberättelse för 2019

Bakgrund

Stiftelsen är verksam på Hörjelgården, en kringbyggd korsvirkesgård utflyttad från byn Hörjel 1814, som genom en donation ägs av Naturskyddsföreningen i Skåne sedan 1976. Här har ett ålderdomligt kulturlandskap bevarats och rekonstruerats. Med dess marker som grund bedrivs pedagogisk verksamhet och ekologisk forskning.

Stiftelsen Hörjelgårdens styrelse under 2019

Styrelse:

Bengt Nihlgård	<i>prof. emeritus, LU</i>	<i>ordförande</i>
Hjalmar Dahm	<i>Naturskyddsföreningen i Skåne</i>	<i>v ordförande</i>
Lars-Göran Lillvik	<i>Naturskyddsföreningen i Lomma-Bjärred</i>	
Lanny Göransson	<i>Naturskyddsföreningen i Lomma-Bjärred</i>	
Ingmar Jönsson	<i>Naturskyddsföreningen i Tomelilla</i>	

Vid Naturskyddsföreningen i Skånes årsstämma i april 2019 valdes ovan nämnda styrelsemedlemmar fram till nästa ordinarie stämma (april 2020). Sedan stiftelsens styrelsemöte den 4 juni 2013 har Bengt Nihlgård varit ordförande och i april 2019 blev Hjalmar Dahm vice ordförande. Styrelsen sammanträdde vid sex tillfällen under 2019: 12/2, 18/3, 13/5, 19/8, 4/11 samt 7/12.

Annika Ekström har varit ekonomisk handläggare under året tillsammans med Lars-Bertil Nilsson på Naturskyddsföreningen i Skåne. I övrigt har allt arbete för stiftelsen skett ideellt. Särskilt ska då nämnas flera styrelsemedlemmars samt Ulf Lundwalls och Tommy Nordgrens likaså ideella insatser av praktiskt naturvårdsarbete och forskningsinsatser. Deras entusiasm och kunskap har även lockat flera andra volontärer att följa med och arbeta praktiskt på Hörjelgården, ofta på de av Hörjelvännerna annonserade dagarna, som genom Hjalmar Dahms försorg även utannonserats på Facebook och Naturskyddsföreningens hemsida.

HÖRJELGÅRDEN
Tel. 046-335651 / 0733 260 172
org.nr: 845001-8125

Postadress:
Box 1013
221 04 LUND

Besöksadress:
Hörjelgården
Äsperöd, Sjöbo

www.skane.naturskyddsforeningen.se/horjelgarden/

Verksamheten och dess mål

Biotop- och artbevarande samt kulturmiljövård

En viktig del av Hörjelgårdens arbete är praktisk natur- och kulturmiljövård i form av skötsel och bibehållande av värdefulla biotoper från 1700- och 1800-talens skånska kulturlandskap. Markvården syftar dels till att behålla de natur- och kulturmiljövården som finns, dels till att öka utrymmet för trängda arter som är beroende av traditionell hävd. Markerna ger en bild av det typiska förskifteslandskapets betade utmarker, samt inägornas ängar och odlingar. Hörjelgårdens åkrar brukas i form av *tresäde*, det odlingssystem som förekom i Hörjels by före enskiftet 1814. Detta innebär tre åkervågar (*gården*), varav två ”ligger inne”, d.v.s. skyddas från bete, två år av tre. En vång sås med korn och lin (vårsådd), en annan med råg (höstsådd), medan den tredje vången ligger i träda eller utnyttjas för lin och biblommor. I dagsläget har den odlade arealen dragits ner och är att betrakta som ”musealt” åkerbruk.

På Hörjelgården finns en gammal stubbskottsäng och en översilningsäng. På dessa är det efterbete efter skörd. En ängsvång ligger i området mellan översilningsängen och västra åkervången. Den används för träning i lieslätter och naturvårdsbränn på våren (när det är möjligt), liksom ängsvången öster om gården.

Stubbskottsängen är en äng där träd och buskar huggs nära marken med en kort omloppstid (i vårt fall 12 år). På så vis ger ängen förutom hö även klenvirke till hägnader och bränsle. Efter att ha vuxit igen till närmast slutet skog, återskapades Hörjelgårdens stubbskottsäng successivt under perioden 1982-1996. Därefter har alla stubbskott inom en av de tolv delytorna av ängen avverkat varje vinter.

Översilningsängen är en träd- och busklös äng, vilken under våren varannan vecka från mitten av mars till början av maj sätts under vatten. Vattnet tas dels från bäcken i stubbskottsängen, dels pumpas det upp ur Snavabäcken och fördelas över ängen med hjälp av grunda diken som leder vattnet ut över marken. Syftet med denna historiska bevattningsteknik är att höja produktionen med hjälp av den växtnäring som vattnet för med sig. Torra vårar är bevattningseffekten tydlig då den gynnar florans tillväxt. Översilningen pågår i genomsnitt i sex dygn vid varje tillfälle, med i genomsnitt 7 dagars uttorkningsperiod däremellan. Höet har skördats av arrendatorn och följts av efterbete.

Ekologisk forskning

Forskning på Hörjelgården är främst knuten till det äldre kulturlandskapets arter och biotoper. Exempelvis har vegetationsförändringar vid återskapandet av det äldre kulturlandskapet studerats sedan början av 1980-talet. Produktivitet och omsättning i landskapet, liksom mark- och vattenkemi har studerats. Artinventering av fr a insekter bedrivs kontinuerligt. Forskningen drivs huvudsakligen i Stiftelsens och Hörjelvännernas regi i samarbete med olika forskare och ofta med stöd av länsstyrelsen i Skåne.

Natur- och kulturskola

Hörjelgården nyttjas för pedagogisk verksamhet. Gårdens historiska marker och forskning utgör bra grund för undervisning. Härigenom sprids kunskap och intresse för det äldre kulturlandskapets biotoper och man kan synliggöra samspelet mellan människa och landskap. I form av lägerskolor, studiedagar, natur- och miljövårdskurser, guidningar och praktiska naturvårdsdagar lär besökaren känna landskapet.

Lägerskoleverksamheten har successivt minskat de senaste åren, beroende främst på minskat intresse från grundskolornas sida, men delvis också på vår brist på avlönad natur- och kulturguide. Ekonomiska besvär ligger tyvärr ofta i botten, då det kostar att transportera ut klasserna och att övernatta. En natur- och kulturpedagog kan dock via Stiftelsen engageras för planering och genomförande av ett lägerskoleprogram när så önskas. Vår målsättning är att ett besök på Hörjelgården ska dels ge en historisk bakgrund och upplevelse av hur olika brukningsätt format och formar landskapet, dels visa den stora biologiska mångfald som är knuten till det äldre kulturlandskapet. Förhoppningen är att eleverna ska få en inblick i naturens kretslopp och hur människan påverkar miljön. Det äldre kulturlandskapet jämförs med dagens produktionslandskap. Vad värderar vi i framtidens landskap? Hur påverkar vår livsstil ekosystemen? Hur kan vi bidra till en ekologiskt hållbar utveckling?

Verksamheten på Hörjelgården 2019

Nedan sammanfattas verksamheten och nyheter för det gångna året. I Bilaga 1 finns ekonomisk årsredovisning, i Bilaga 2 redovisas årets besöksgrupper och andra aktiviteter, i Bilaga 3 visas nerlagt ideellt arbete och i Bilaga 4 pedagogisk verksamhet på Hörjelgården.

Mark- och byggnadsvård samt forskning

Trots att stiftelsen på grund av brist på ekonomiska medel under hösten 2008 tvingades säga upp den personal som länge arbetat med markvård och forskning har efter detta datum, på ideell basis, både de mest nödvändiga sysslorna blivit utförda och nya projekt dragits igång. Totalt har mer än 2100 arbetstimmar lagts ner, det mesta ideellt (Bilaga 3). Grovt räknat innebär det att skötseln av marker och byggnader kostar upp emot en halv miljon per år.

Markvård

Under året odlades höstråg i den *Norra vången* och i den *Södra vången* odlades lin och korn. Linet används i den pedagogiska verksamheten och skördades för hand. Linet växte perfekt men kornskörden blev för andra året ren missväxt, medan rågen växte utmärkt. Den *Västra vången* låg för träda, men såddes in med honungsört på en del. I åkrarna finns dessutom en del sällsynta åkerogräs insådda, exempelvis klätt, råglosta och kalvnos.

I februari skördades stubbskotten i den norra del av *stubbskottsängen* som stod i tur att avverkas. Ängen risades (fagades), dvs fallna löv och kvistar avlägsnades i månadskiftet mars-april. Förslåtter med lie gjordes av älggräs i juni månad och slutlig höstslåtter utfördes i hela ängen i augusti. Höet gick delvis till foder till grannens hästar, medan resten komposterades. Ängen efterbetades under hösten med nötkreatur under en dryg vecka.

Översilningsängen slogs under augusti månad och betades därefter. Sedan ängen togs i bruk år 1987 och fram till 2008 har utvecklingen av flora och produktion noterats. Ängskallra (*Rhinanthus minor*) är halvparasit på gräs. Den har ökat kraftigt de senaste åren och håller synbart tillbaka gräsproduktionen. Underhåll (rensning) av Snavabäcken genomfördes i november 2018 genom dikesföretaget där Hörjelgården är med. Det mesta växtmaterialet transporterades genast bort, men rensningsmassorna lades upp på Hörjelgårdens sida och utjämnades under tidig vår 2019.

Av *utmarken* (betesmarken) utgörs drygt två hektar av naturbetesmark som aldrig varit uppodlad eller tillförts näring utifrån. Det gör att den har en rik och värdefull växt- och svampflora och fauna. Andra delar har varit uppodlade och mer eller mindre stallgödslade i gången tid. Betsdjuren har haft tillgång till dessa betesmarker, men de släpps inte in i naturbetesmarkerna förrän mycket av örtblomningen passerat. Den östra ängen har bränts och har varit avstängd från bete under året. Den har krävt röjning mot slån och björnbär. Ängsvången strax norr om översilningsängen har också bränts, sedan använts för lieslåtter och slutligen efterbetats tillsammans med översilningsängen. Betsdriften är utarrenderad och sker med nötkreatur. Trots bete växer naturbetesmarken på flera ställen igen med slån och under senare år har björnbär blivit allt vanligare och kräver nerhuggning varje år. Stora områden har röjts under året och måste även i fortsättningen röjas årligen.

Delar av *flätgäreshägnaderna* som genom åren byggts på Hörjelgården har förbättrats under året. Bitarna med *slånbuskgäret* och *risgäret* ska förbättras 2020.

I *trädgården* har tidigare odlats ett tjugotal skånska kulturväxter, representerande olika tidsepoker från stenåldern till våra dagar. Denna verksamhet har inte kunnat skötas på senare år pga brist på resurser. Tommy Nordgren har dock påbörjat en förnyelse av trädgården för att ta tillvara fr a gammeldags perenner och för tredje året i rad avgränsades och odlades en kälträdgård, inkluderande gammeldags morötter, bönor och ärter. Frömaterialet kom från NordGen och Runåbergs.

I trädgården finns också en *fjärilsträdgård* bestående av en avdelning med värdväxter för skånska dagfjärilar, samt en "nektarrestaurang" med ett urval för fjärilar lämpliga nektarväxter. Gången i denna del av trädgården har inhägnats med ett lågt flätgäret. Vad gäller taggtråd så finns det fortfarande några mindre sträckor av den yttre fastighetsgränsen kvar att åtgärda.

Stölder

Gården har vid åtta tillfällen 2018-2019 utsatts för stölder. Det har varit huggen ved vid två tillfällen, gamla fina lökväxter i trädgården, plintar till utetoaletten, en ny nederbördsräknare i koppar, en två meter hög buske av sommarbuddleja i fjärrilsträdgården, en fin, tung gammal gjutjärnssoffa på gården samt en tredjedel av vår pinnaharv. Allt har polisanmälts, men det leder inte till någon åtgärd. Vi har därför satt upp ett körhinder mitt i infarten i form av en nergjuten stål Stolpe, låst med hänglås, som måste tas bort för att man ska kunna köra ner till gården.

Byggnadsvård

Halmtaket på logen blåste sönder vid två tillfällen under våren 2019. Dessa hål har reparerats genom Eje Aréns firma till dryga kostnader. En tanke är att lägga på ett skikt av halm ovanpå det nu liggande. Det ska ske genom en halmtäckningskurs som Arén söker pengar för. Byggnaderna har i övrigt underhållits genom kalkning och tjärning av ytor i behov.

Forskning

Vetenskapliga försök och dokumentation bedrevs fram till 2009 fortlöpande i markerna; inom vissa projekt med årligen återkommande fältarbeten och inom andra projekt med längre tidsintervall. Fortsatt uppföljning är helt beroende av projektmedel för desamma. Medel erhöles 2018 av länsstyrelsen för uppföljning av vegetationen i ett antal fasta provytor, men då vegetationen torkade in redan i maj 2018 sköts denna undersökning till 2019, då den genomfördes och är ännu under bearbetning.

Exempel på forskningsprojekt av långsiktig karaktär som kräver medel för sin fortsättning är:

1. Successionsstudier i en ädellövskogsyta lämnad åt fri utveckling (1980–2008)
2. Vegetations- och produktionsstudier i en återskapad stubbskottsäng (1982–2008)
3. Vegetations- och produktionsstudier i en återskapad översilningsäng (1987–2008)
4. Vegetationsdynamik i samband med röjning i en naturbetesmark (1995–2008)
5. Återskapande av biologisk mångfald i betesmark (2003–2008).

Det saknas sammanfattande publikationer kring dessa undersökningar och uppföljningar efter 2008 är önskvärda. Studier har genomförts avseende markernas och vattnens näringstillstånd, liksom mätningar av växtproduktion och näringsomsättning i stubbskottsäng och stengären. Resultaten från dessa arbeten redovisas i smärre rapporter som ligger tillgängliga på hemsidan. De senaste åren har studier avseende framför allt insekter genomförts (se nedan).

Dokument 2017-2019

Larsson, K. och Lundwall, U. 2017. Nya gaddsteklar på Hörjelgårdens marker. FaZett 30,2:60-61.

Lundwall, U. och Emanuelsson, U. 2017. Flätgären – speciella gärdesgårdar på skånska. Riksantikvarieämbetets rapportserie. 30 sid.

Dahm, H. 2018. Hörjelgården – 40 år med Naturskyddsföreningen som landskapsvårdare. I ”Det gröna kulturarvet”, SLU, Landskapsarkitektur, sid 90-102.

Ohlsson, A & Lundwall, U. 2018. Insekter på Hörjelgårdens marker. 2. Fjärilar (Lepidoptera). - FaZett 31:30-45.

Sörensson, M. 2018. Exkursion med ESIL till sydostskånska Hörjelgården år 2018. - FaZett 31: 49-65.

Sörensson, M. 2019. 1700-talet anfaller? Mindre linjordloppa (*Longitarsus parvulus*, Payk.) i Hörjelgårdens linåker (Col., Chrysomelidae). FaZett vol. 32(2): 38-45.

Pedagogisk verksamhet

Under 2019 har den pedagogiska verksamheten riktad till skolor fungerat som en- eller två-dagsbesök. Från april till skolornas sommarlov samt från augusti till och med oktober brukar skolklasser komma på lägerskola, men besöken har blivit färre (se Bilaga 4). Nyhetsbrev till länets skolor har inte skickats ut, då det idag saknas en anställd pedagog vid Hörjelgården. I normala fall är skolbesöken ett samarbete mellan Hörjel-gårdens natur- och kulturpedagog och klassläraren eller medverkande lägerledare. Dock tar några av lärarna, Balint Wagner och Kristin Adegran som besöker gården med sina klasser varje år, mest själva hand om sina klasser. Vi har som vanligt öppnat gården och dess marker för grupper även från universitet, högskolor och andra kurser (Bilaga 4).

Även andra organisationer har dock anordnat läger och kurser på gården (Bilaga 2). Totalt har vi registrerat närmre 800 dagsbesök.

Målgrupper

Hörjelgården har under året haft ungefär 500 dagsbesök i den utomhuspedagogiska verksamheten, vilket är mindre än tidigare år. Antal timmar som eleverna tillbringat utomhus kan beräknas till ca 4 000 timmar, en klar minskning jämfört med tidigare år.

Antalet guidade turer (bl.a. från högskolor och föreningar) har under 2019 varit nästan som tidigare, och både Lunds universitet samt högskolan i Kristianstad har besökt gården.

Därutöver kommer boende i närheten ofta till Hörjelgården, kanske för att dagligen rasta sina hundar eller för att visa barn och barnbarn hur det såg ut på landet ”på farfars tid”.

Externa kontakter och samarbete

Hörjelgårdens Vänner

Vänföreningen, som bildades 2009, har spelat en viktig roll under året, bland annat som ekonomisk buffert. Föreningen har bidragit med både pengar, material och arbetsinsatser till verksamheten och dessutom anordnat kurser för Länsstyrelsen (se nedan). Medlemmarna har också flitigt deltagit i praktiska arbetsdagar både ute i markerna och med skötseln av husen.

Nätverk: Naturskoleföreningen

Hörjelgården är medlem i detta nätverk som är ett forum för landets ca 100 naturskolor, för utbyte av erfarenheter och fortbildning inom främst utomhuspedagogik.

Nätverk: SNOK (Sydsvenska Natur- Och Kulturgårdar)

På initiativ av Hörjelgårdens vänförening har ett samarbete etablerats mellan flera sydsvenska natur- och kulturgårdar i syfte att sprida gemensam information och dela erfarenheter. Under året träffades de på Hörjelgården för årsmöte.

Entomologiska sällskapet

Hörjelgården har blivit en uppskattad lokal för insektsanalyser och för tredje året i rad besökte ett stort antal entomologer gården för sökningar och analyser.

Länsstyrelsen

Länsstyrelsen har i samarbete med stiftelsen och vänföreningen genomfört tre naturvårdskurser (trääd, bränning och pollineringskurs) på Hörjelgården. Länsstyrelsen tar i sin katalog över aktiviteter runt om i Skåne med alla publika evenemang på Hörjel.

Kontakt med massmedia

Den lokala pressen bevakar aktiviteterna på Hörjelgården och främst Ystads Allehanda har publicerat artiklar under året.

Evenemang och verksamhet riktad till allmänheten

Under 2018 genomfördes ett omfattande program med aktiviteter riktade till både allmänhet och föreningsmedlemmar. Genom bidrag från Vänföreningen, Naturskyddsföreningen, Studieförbundet och Sjöbo kommun kunde en programfolder tryckas. Aktiviteterna drog 6-15 personer vardera:

12 januari	Röjning i naturbetesmarken
19 januari	Röjning i naturbetesmarken
2 februari	Röjning i naturbetesmarken
16 februari	Huggning i Stubbskottsängen
2 mars	Röjnings- och bränningsarbeten
16 mars	Röjnings- och bränningsarbeten, städning
8 april	Röjnings- och bränningsarbeten
13 april	Vårbruk, fagning stubbskottsängen
27 april	Jordbruk, gården, ängsmarken
19 maj	Årsmöte vänförening, besiktning markerna

2 juni	Förslåtter av älggräs
15 juni	Röjning i gårderna
6 juli	Byggnadsvård
4 augusti	Insektsdag
24-25 augusti	Slåtterdagar m m
31 augusti	Slåtterdag
14 september	Röjning m m
28 september	Gården och naturbetesmarken
12 oktober	Röjning i naturbetesmarken
26 oktober	Röjning i naturbetesmarken
9 november	Röjning i naturbetesmarken
23 november	Röjning i naturbetesmarken
7 december	Strategidiskussion. Julfika.

Övrigt

Utetolett

Under året har en utetolett kompletterats med tunna med torvströ samt med kalk och kan numera tas i bruk.

Hörjelgårdens hemsida, information mm

Hörjelgården har en välbesökt hemsida med information om Hörjelgårdens marker, forskningen, den pedagogiska verksamheten, publika arrangemang, artlistor m.m. Direktlänk till hemsidan: <http://skane.naturskyddsforeningen.se/horjeldigarden/>. Hemsidan uppdateras kontinuerligt med hjälp av Caroline Gräntz på Naturskyddsforeningen. Vidare finns det en ”grupp” på Facebook, *Hörjelgården*, som har 460 medlemmar. Hjalmar Dahm sköter denna. Via sidan kan vi snabbt nå ut till medlemmarna, kalla till olika arbetsdagar och informera om nyheter. Informationsfoldern, producerad av vänföreningen, utgör ett bra redskap i marknadsföringen.

Skötselplan

Vänföreningens ordförande, Ulf Lundwall, utarbetade en detaljerad skötselplan under 2011 och denna revideras successivt. Den är ett viktigt styrdokument och kan laddas ner från hemsidan.

Filmer om Hörjelgården

På Youtube finns ett antal små filmer av Hjalmar Dahm som beskriver verksamheten på gården.

Brandskyddsarbete

Brandgenomgångar med besökande grupper är obligatoriskt och en övernattningsledare utses varje gång som brandansvarig. Släckare och brandvarnare kontrolleras regelbundet.

Vatten och avloppsanläggning

Dricksvattnet kontrollerades genom analys av såväl mineraler som bakterier under 2017 och vattnet är godkänt, varför Hörjelgården uppfyller krav som ställs från kommunen.

Slutord

Under året 2019 har den planerade verksamheten kunnat genomföras i stort sett enligt planerna. Markerna har kunnat skötas helt genom ideella insatser.

Verksamhetsplan för 2020

Under 2020 kommer *ingen deltidsanställd natur- och kulturguide* att anställas för att ta hand om bokade besökare. Den pedagogiska verksamheten kan likväl bedrivas året runt, då såväl styrelsemedlemmar som Martin Stoltze och Emma Christensen har lovat att när det behövs kan de troligen ställa upp. Bokningen sköts på ideell basis av Hjalmar Dahm.

Flera *publika arbetsdagar*, totalt 20 stycken, har åter planerats i samarbete med vänföreningen för att engagera frivilliga krafter i skötseln av gården och dess marker. Röjningsbehoven är kontinuerliga och flera stengården är i behov av såväl renovering som röjning. Naturvårdsbränning kommer genomföras i den mån vädret tillåter. Flätgårderna utmed infarten kommer att restaureras successivt, liksom risgårderna.

Linodling kommer genomföras i samarbete med Edeli Leijerstam som testar linsorter lämpliga som spånadslin.

Högskolekurser i samverkan med Kristianstad Högskola samt *två länsstyrelsekurser* är inplanerade i samarbete med vänföreningen.

Under året kommer vi att arbeta vidare med *byggnaderna*, fr a med att underhålla de tjärade och vitmålade ytorna Vi hoppas på att kunna söka pengar för renovering av östra längan. Allmänna arvsfonden ska testas igen.

Inom samarbetsgruppen Sydsvenska Natur- Och Kulturgårdar (SNOK) pågår en dokumentation av gårdarna där arbetet utförs av Urban Emanuelsson med Ulf Lundwall som redaktör. Förhoppningen är att detta ska resultera i en bok under året.

Bilagor

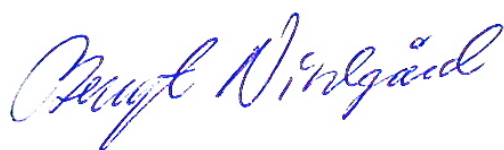
Bilaga 1. Ekonomisk årsredovisning 2019

Bilaga 2. Extern besöksstatistik 2019

Bilaga 3. Ideellt arbetade timmar 2019

Bilaga 4. Pedagogisk verksamhet 2019

Verksamhetsberättelse för 2019 och Verksamhetsplan för 2020 bekräftas av Stiftelsen Hörjelgårdens styrelse den 16 mars 2020.

Bengt Nihlgård
Ordf. Stiftelsen Hörjelgårdens styrelse